

Systemismi vai atomismi

Kaksi tapaa tarkastella kielen kokonaisontologiaa

Tommi Nieminen

Kielten laitos
Jyväskylän yliopisto

Filosofia ja kieli
Tampereen yliopisto 14.2.2008

Jäsennys

Ontologiaako?

Näkemyksen kirjo

Näkemyksen arviointia

Päätelmiä

Ontologiaako vai ei ontologiaa?

- kielitieteilijät jättävät usein avoimeksi sen, onko esitetty kielenmalli aiottu kuvaksi todellisuudesta vai pelkäksi tutkimuksen apuvälineeksi
- tällä lienee yhteys siihen, ettei kielitieteilijöitä yleisestikään kiinnosta teoria (Matthews 2001: 31)
- vrt. Householderin ”Jumalan totuus” vs. ”hokkuspokkus”
- ongelma on kuitenkin se, että onpa kyseessä ”pelkkä” apuväline vai yritys kuvata ”totuutta”, malli vaikuttaa tutkimukseen
- jos kieli esitetään määräkokonaisuudeksi, tutkimus pyrkii löytämään (ja löytää!) määräkokonaisuuksia – ja jättää kaiken muun huomiotta

Seuraamukset

kielioppikuvauksessa ajatus, että kielenyksiköt voisi lopullisesti (edes teoriassa) luetella

murretutkimuksessa ajatus siitä, että ”murre” (variantti, lekti) muodostaisi määräkokonaisuuden, josta yksilö poikkeaa vain koska on osana jotain muuta määräkokonaisuutta

variaatiotutkimuksessa ajatus *vaihtelun* tarpeesta tulla selitetyksi (vaihteluttomuuden sijaan)

lapsenkielentutkimuksessa ajatus siitä, että lapsen kielitaito lähtee ”nollasta” ja saavuttaa ”sata prosenttia” (jättäen huomiotta, että jokainen ”sata prosenttia on erilainen)

L2-tutkimuksessa ajatus, että L2-oppija voitaisiin lapsen tavoin saada omaksumaan kieli ”nollasta sataan prosenttiin” kielenyksiköitä memoroimalla

Seuraamusten ydin

- seuraamusten ytimessä on merkityksen koodimalli:
väkisin-semantiikka

Nuorgrammatikot

(Strukturalistien tulkitsemina)

- strukturalismi tuomitsi edeltäjänsä nimenomaan näiden ”atomismista”
- tutkimus kohdistui kielenyksiköiden muutokseen, jota ei suhteutettu kokonaisjärjestelmään
- mutta toisaalta implikoiko tämä ajatusta, että ”kieltä” ei olisi?
- nuorgrammatikkkojen atomismi on ennen kaikkea metodologista rehellisyyttä: kielenyksiköt näyttävät käyttäytyvän yksilöinä

Mitä Saussure sanoi?

(Sikäli kuin sillä on väliä)

*To think of a sign as nothing more would be to isolate it from the system to which it belongs. It would be to suppose that a start could be made with individual signs, and a system constructed by putting them together. **On the contrary, the system as a united whole is the starting point, from which it becomes possible, by a process of analysis, to identify its constituent elements.***

A language is a system in which all the elements fit together, and in which the value of any one element depends on the simultaneous coexistence of all the others.

Amerikkalainen strukturalismi

A LANGUAGE is a system of arbitrary vocal symbols by means of which a social group cooperates. (Bloch & Trager 1942 < Ten Hacken 2007)

- toisin kuin chomskylaiset, Bloomfieldin jälkeiset amerikkalaisetkin strukturalistit painottivat kielen sosiaalisuutta
- oleellisempaa on tässä se, että ajatus kielestä järjestelmänä on täysin voimassa

Chomsky ja generativismi

- Chomskylle kieli L oli tunnetusti kieliopillisten lauseiden joukko: tämä sinänsä ei implikoi järjestelmää (lauseiden joukko ei ole finiittinen)
- järjestelmäkäsitteen välttämättömyys syntyy siitä, että L :n generoi kielen sääntöjen joukko, joka **on** finiittinen (samoin kuin leksikko *käytännössä*)
- Chomsky myös operationaalisti sen luultavasti iät ajat olemassaolleen näkemyksen, että järjestelmä ”sijaitsee” yksilön päässä – että kielioppi samastuu mentaaliseen representaatioonsa
- vaikka Chomsky itse myös luopui tästä linjasta, hän tuli osaltaan siis käynnistäneeksi kognitivistisen kielitieteen

Systemis-funktionalismi

- systemis-funktionalisteille järjestelmän käsite on välttämätön
- vaikka SFL muuten suuntautuu pois staattisista kielenmalleista ja korostaa kieltä jatkuvana prosessina, se nimenomaisesti on valinnut Saussuren semiologisen mallin semiotiikkansa pohjaksi
- niinpä jokainen semioottinen teko on diskreetti valinta rajallisesta joukosta toisiinsa oppositiossa olevia yksiköitä (ks. esim. Halliday 1978: 40–41, Eggins 1994: 13)
- tämä on **systemisyttä**, joka antaa SFL:n sen nimen alkuosan!

Nuorgrammatikot pragmaatikkoja?

- onko nuorgrammatikojen atomismi vain keskittymistä aineistoon?
- myös nuorgrammatikot kokivat vastarintaa ehdottomuudestaan, joka on samaa perua kuin kielen reifiointi
- säännön (olipa se synkroninen tai diakroninen) tulkitseminen luonnonlain kaltaiseksi ja ehdottomaksi merkitsee joka tapauksessa kielen luonteen torjumista

Onko *langue* vain metafora?

- entäpä jos *langue* ei olekaan kieltä koskeva malli vaan kielitiedettä ohjaava metafora?
- metafora houkuttelee tutkimaan yksikköjen välisiä yhteyksiä yksiköiden itsensä sijaan
- näin se kiinnittää huomion kielen *välillisyyteen*, joka on oleellista Saussurellekin merkityksen ja tarkoitteen eron selittämiseksi
- yksiköt näyttäytyvät välineinä, jolloin niiden materiaalisuus asettaa oikeaan asemaansa
- arvellaan myös, että *langue* oli Saussurelle keino välttää muiden tieteiden tunkeutuminen kielitieteen alueelle (Matthews 2001: 11)

Ongelmallinen SFL

- nuorgrammaatit ovat historiaa, klassinen strukturalismi on jo ohitettu
- chomskylaisuus ei ole Suomessa ongelma
- ongelmallisimpana näyttäytyy SFL, jonka koko ajattelu tuntuu rakentuvan finiittisestä merkityspotentialista tehtävien valintojen varaan
- toisaalta Halliday viittaa käsityksessään Firthiin (ja Lontoon koulukuntaan)
- Firthillä paradigma (SFL: ”järjestelmä”) vaihtelee syntagmaattisen aseman (”rakenne”) mukaan – tämä avaa ainakin mahdollisuuden kokonaisuuden ei-finiittisyyteen
- toisaalta paikallinen paradigma säilyy finiittisenä

Onko järjestelmä tulkitsein?

- yksinkertaistaen: Peircellä merkin tulkitsee tulkitsein, Saussurellä sen kuuluminen järjestelmään, joka määrää sen arvon
- tulkitsein ja järjestelmä ovat siis samassa asemassa suhteessa merkkiin (ja sen kohteeseen)
- itse asiassa ne ovat myös analogisesti sama kuin *tertium comparationis*, vertailun ”pohja”, joka avaa, mistä vertailussa on kyse
- esimerkki: mikä lopulta tulkitsee glyyfijonon ”kudos on ties”?

Väkisin-semantiikka

- väkisin-semantiikalla tarkoitan ajatusta jokaisen merkin väistämättömästä merkityksestä (*signifié*) jokaisessa tilanteessa
- denotaatio ja konnotaatio kiskotaan väkisin erilleen
- semantiikan ja pragmatiikan eroa pidetään yhtä väkisin yllä

Päätelmiä

- ei ole helppoa vastata siihen, mikä on jonkin kielitieteen teorian (tai mallin) näkemys kielen ontologiasta tai *onko* sillä edes näkemystä siitä
- onko siis mitään syytä olla huolissaan?
- järjestelmämetafora ohjasi aikanaan tutkimusta hedelmälliseen suuntaan ja auttoi kielitiedettä vaihtamaan paradigmaa
- toisaalta nyt metaforasta on tullut vähintäänkin uusien näkemysten hidaste